

לעילוי נשמת
יוסף בן זאב ז"ל
שלמה בן יוסף ז"ל
וישעיהו דב בן משה אריה ז"ל

גדול תלמוד שהתלמוד מביא לידי מעשה בועז קפלן

ראשי פרקים

הקדמה

הצגת הבעיה

שיטות הראשונים

א. שיטת רש"י

ב. שיטת ר"ת

ג. שיטת השאילתות

ד. שיטת הרמב"ם

סיכום השיטות

היה לפניו עשיית מצווה ותלמוד תורה - מה יעשה?

א. המצווה יכולה להיעשות ע"י אחרים

ב. מצווה עוברת

"תלמוד גדול שמביא לידי מעשה" - באיזה לימוד מדובר?

נספח: "זכות קדימה ללימוד ההלכה!"

סיום

הקדמה

אחד הנושאים המרכזיים שהעסיקו את חכמינו במספר מקומות היה היחס בין התלמוד למעשה. לשאלה זו מספר השלכות:

א. מי גדול ממי - לימוד תורה או קיום מצוות? ויש לעיין אם הכוונה היא מבחינת עדיפות ערכית - למה יש ערך נעלה יותר לקיום המצוות או ללימוד התורה, או הכוונה היא מבחינת קדימות בזמן - מה יעשה קודם: ילמד תורה או יקיים מצוות.

ב. רצה ללמוד תורה והזדמנה לו מצווה, האם צריך להפסיק מלימודו ע"מ לקיים את המצווה?

ג. האם ביחס בין הלימוד למעשה יש נפק"מ באיזה לימוד מדובר: לימוד שמביא לידי מעשה לעומת לימוד שלחקירה ופלפול שלא יביא לידי מעשה? וכן, האם יש להקדים את לימוד הדברים המעשיים - אורח חיים ויורה דעה וכדו', ללימוד הדברים הלא מעשיים (לעת עתה!) - קדשים וטהרות וכדו'?

הצגת הבעיה

בגמרא בקידושין¹ נחלקו התנאים בשאלה מי גדול ממי - תלמוד או מעשה:
 וכבר היה רבי טרפון וזקנים מסובין בעלית בית נתזה בלוד,
 נשאלה שאלה זו בפניהם: תלמוד גדול או מעשה גדול?
 נענה רבי טרפון ואמר: מעשה גדול.
 נענה ר"ע ואמר: תלמוד גדול.
 נענו כולם ואמרו: תלמוד גדול, שהתלמוד מביא לידי מעשה. (קידושין, דף מ"ב)

מסקנת הגמרא במסכת קידושין היא, שהתלמוד גדול משום שמביא לידי מעשה, אך אם כל עניינו של התלמוד הוא להביא את האדם לידי מעשים, משמע לכאורה הפוך - שהמעשה גדול, והתלמוד הוא רק אמצעי להגיע למעשה, אך התכלית היא המעשה!
 ואכן נחלקו הפרשנים בהסבר משפט זה - "תלמוד גדול שהתלמוד מביא לידי מעשה", ובמיוחד לאור העובדה שאנו מוצאים משפט זה גם בגמרא העוסקת בכבוד שעשו למלך חזקיהו במותו. ולכאורה, מהגמרא שם משמע שמשפט זה בא לומר שהמעשה גדול מהתלמוד:

תנו רבנן: וכבוד עשו לו במותו - זה חזקיה מלך יהודה... שהניחו ספר תורה על מטתו, ואמרו: קיים זה מה שכתוב בזה. והאידינא נמי עבדינן הכי! אפוקי מפקינן, אנוחי לא מנחינן. ואיבעית אימא: אנוחי נמי מנחינן, קיים לא אמרינן. אמר רבה בר בר חנה: הוה אזילנא בהדיה דר' יוחנן למשאל שמעתא, כי הוה עייל² לבית הכסא והוה בעינא מינייה מלתא, לא פשיט לן עד דמשי ידיה ומנח תפילין ומברך, והדר אמר לן: אפילו קיים אמרינן, לימד לא אמרינן. והאמר מר: גדול למוד תורה, שהלמוד מביא לידי מעשה! לא קשיא: הא למיגמר, הא לאגמורי. (בבא קמא, דף י"ז ע"א)

עלינו לברר מתוך שתי סוגיות אלו מי גדול ממי - תלמוד או מעשה?

שיטות הראשונים

¹ וכן ראיתי פירוש מעניין לסוגיה זו בענף יוסף בשם הבינה לעיתים, שכיון שהלימוד הוא "אמצעי" והמעשה הוא "המטרה והתכלית", איך יהיה האמצעי מעולה וגדול מן התכלית?
 ועוד, שר' טרפון אמר מעיקרא שהמעשה גדול, ור' עקיבא אמר שהלימוד גדול, ולא נתנו שום טעם וסיבה לדבריהם, ואיך ולמה חזר בו ר' טרפון מסברתי והסכים מיד עם ר' עקיבא?
 ויש לפרש שמעיקרא אמר כל אחד ואחד סתם דעתו ושיטתו, ומה דאמרינן אח"כ "נענו כולם ואמרו: תלמוד גדול" - היינו: ר' טרפון ור' עקיבא שניהם נענו וכל אחד מהם הסביר בזה טעמו ונימוקו, והוא: שבזה שניהם הסכימו שגדולת התלמוד וחשיבותו נובעת מכך שגורם ומביא לידי מעשה: ור' טרפון מסיק מזה שמעשה גדול, כמו פטיש = האמצעי, שהוא הגורם לטבעת = התכלית, וברור שהטבעת יותר מעולה מהמכשירים, ור' עקיבא מסיק מכך שהתלמוד יותר מעולה, כמו: האב שהוא סיבת בנו ומביאו לעולם, ואין ספק שהסיבה גדולה מהמסובב - ולכן גם התלמוד שמביא לידי מעשה גדול ממנו, שהרי הוא סיבת המעשה, והמעשה נולד ממנו.
² ולגרסת השאילתות: "כי הוה נפיק".

בראשונים מצאנו ארבע שיטות :

א. שיטת רש"י

לכאורה בדברי רש"י מוצאים אנו סתירה :

בגמרא בקידושין מפרש רש"י :

"שהתלמוד מביא לידי מעשה" - נמצאו שניהם בידו.

משמע שלדעת רש"י התלמוד גדול מן המעשה, מבחינת ערכו - שעל ידי שלומד תורה זוכה בשניהם : הן בלימוד והן במעשה. (אולם, אם היה עושה - היה זוכה רק במעשה ולא בלימוד.)

ואילו בגמרא בבבא קמא מפרש רש"י :

"מביא לידי מעשה" - אלמא מעשה עדיף.

משמע לכאורה ההיפך - שהמעשה גדול בערכו מן הלימוד, משום שהוא התכלית של הלימוד, דהיינו : כל עניינו של הלימוד הוא להביא את האדם לידי מעשה.

▪ ניתן להסביר את הסתירה ברש"י עפ"י פירושו של רבנו ישעיה המופיע בשיטה מקובצת

בבא

קמא³.

בסוגיה בקידושין :

נשאל לפניו : אדם בבחרותו מה טוב לו - אם לעשות בקיום מצוות או

בתלמוד? ונמנו : שטוב לו ללמוד בבחרותו, שהתלמוד מביא לידי מעשה

בסוף ימיו, והמעשה רב. שאם לא ילמד בבחרותו, לא יידע טיב המצוות

לקיימן בזקנותו.

ואילו בסוגיה בבבא קמא :

בסוף ימיו קיימין, והיינו דפריך גדול התלמוד שהוא מביא לידי מעשה בסוף

ימיו ואז המעשה רב - אלמא בסוף ימיו המעשה רב, דקטן נתלה בגדול.

וכיוון דאמרין קיים כ"ש שהיה לנו לומר למד.

יוצא שלפי הסבר זה רש"י סובר שלמתחיל בלימודו - התלמוד גדול, משום שמביאו לידי מעשה בעתיד.

אך בגמרא בבב"ק הרי מדובר באדם גדול שמת, דהיינו אדם בסוף ימיו - ולגביו ברור שהמעשה גדול. יוצא לפי פירוש זה :

בשלב ראשון "התלמוד גדול" - במובן של קדימה בזמן, ובזה עוסקת הגמ' בקידושין, אבל לגבי

אדם שלמד כבר - המעשה טוב יותר מהלימוד, כי המעשה הוא התכלית, ובזה עוסקת הגמ' בבבא קמא.

▪ כמו כן ניתן להסביר את הסתירה ברש"י באופן נוסף, עפ"י הפני-יהושע :

מה שאמרו שם (בקידושין) תלמוד גדול או מעשה גדול, היינו : כדי שנדע

באיזה מהם ראוי להתעסק תחילה ביותר - ועל זה אמרו שפיר : תלמוד גדול,

³ וכן דעת ה"מ בתוס' בקידושין, דף מ ע"ב, ד"ה "תלמוד גדול". וכן תלמיד הר"ר פרץ בשיטמ"ק בבבא קמא. וכן כתב השל"ה במסכת שבועות ד"ה "כבר".

שמביא לידי מעשה. וא"כ כשיתעסק בתלמוד סוף שיהיה שכר שניהם בידו, אבל אם יתעסק במעשה - אין לו שכר תלמוד, ואף ששכר מעשה אפשר שהוא עדיף משכר תלמוד - טובים השניים מן האחד. אבל כאן (בב"ק) מדקדק מדקאמר "שמביא לידי מעשה" - משמע להדיא ששכר המעשה גדול בסוף, יותר משכר הלימוד... (בבא קמא, דף יז ע"א)

יוצא מפירוש ה"פני יהושע" שמשמעות המילה "גדול" בשתי הסוגיות שונה: בקידושין פירוש המילה "גדול" = קודם. משום שבקידושין הדיון הוא בקיום מצוות ולימוד תורה שעומדים אחד מול השני, והגמרא אומרת שיש להקדים את הלימוד, משום שעל-ידו יגיע אח"כ לידי מעשה ונמצא שכר שניהם בידו - גם שכר תלמוד וגם מעשה. (אך אם יקדים את המעשה לא יגיע לידי תלמוד.)
ובבבא קמא פירוש המילה "גדול" הוא כפשוטו וכמשמעו [עדיף], משום שבגמרא בבבא קמא הדיון הוא על הזכרת השבח לאדם גדול שמת, ובמקרה כזה עדיף השבח (והשכר) של המעשה מן הלימוד, משום שהמעשה הוא התכלית והמטרה של הלימוד. "שיעקר תכלית לימו התורה הוא לקיים מצוות"⁴.

וניתן לסכם דעה זו בדברי ספר העיקרים:

...נמנו וגמרו שהתלמוד גדול, ופרשו הטעם: לפי שהתלמוד מביא לידי מעשה, והוא מבואר שאחר שהתלמוד גדול מצד שהוא מביא לידי מעשה, שהמעשה שהוא התכלית - הוא העיקר.

כי כל שתי מלאכות שהאחת קודמת לאחרת קדימה טבעית: כמלאכת הרסן למלאכת הפרשות או כמלאכת האריגה למלאכת החייטות, שהמלאכה הקודמת היא פחותה במדרגה מן האחרת - כי הקודמת כמשרתת לאחרת. כמו שמלאכת חציבת האבנים מן ההר היא פחותה במדרגה ממלאכת הבנאות אחר שהיא משרתת אליה, אע"פ שאי-אפשר למלאכת הבנאות שתשלם בזולת חציבת האבנים. וכן המעשה, אע"פ שאי-אפשר שיגיע אלא עם התלמוד, כי לא עם הארץ חסיד - מכל מקום אחר שהתלמוד אינו אלא כדי שיביא אל המעשה, הוא מבואר שהמעשה הוא העיקר. (מאמר שלישי, פרק כח, ד"ה

"וכן ענין הכוונה")

ב. שיטת ר"ת:

ר"ת מבין שפירוש המילה "גדול" הוא כמשמעו [עדיף], אלא שלדעתו יש שלש דרגות: דרגה ראשונה - לימוד לעצמו. דרגה שניה - מעשה = קיום מה שלמד (ולכן לא ייתכן שיקיים בלי שלמד). דרגה שלישית - ללמד אחרים.

וכך מפורש בתוס' במס' קידושין:

⁴ וכן מצאתי ב"יד דוד" בפירושו לבבא קמא, דף יז ע"א, תוד"ה "והאמר".

...כלומר: למגמר דידיה - ודאי מעשה עדיף, אבל לאגמורי אחרינא - ודאי עדיף טפי ממעשה. והלכך, לימד לאחריני לא אמרינן (בב"ק גבי חזקיה) (דף מ

ע"ב, ד"ה "תלמוד גדול")

פירוש הסוגיה בבב"ק לדעת ר"ת הוא כך:

שאלת הגמרא היתה כיצד אמרו "קיים - אמרינן, לימד - לא אמרינן" - משמע מכך ש"לימד" הוא שבת גדול יותר מ"קיים", והרי אמרו בקידושין (דף מ ע"ב) שלימוד מביא לידי מעשה, ומשמע שאם קיים - למד כבר, שהרי לא ייתכן מעשה מבלי ללמוד קודם!

ומתוצאת הגמרא שיש לחלק בין לימוד לאחרים לבין לימוד לעצמו:

לימוד לאחרים עדיף ממעשה, ולפיכך דווקא קיים - אמרינן, אבל לימד (ולא למד) - לא אמרינן.

אבל לימוד לעצמו - אינו עדיף ממעשה.

ועל פי זה יש להסביר את הגמ' בקידושין שאומרת "גדול תלמוד שמביא לידי מעשה" - במלמד לאחרים, שגדול המלמד את האחרים מן העושה בעצמו, אך לא ניתן להעמידה בלומד לעצמו משום שהמעשה גדול, לדעת תוספות, מן הלימוד לעצמו, ולא שייך לומר - "תלמוד גדול"⁵.

בהבנת דברי התוס', שלימוד לאחרים עדיף ממעשה, מצינו שני פירושים:

1. מהרש"א בקידושין:

והכי קאמר תלמוד לאחריני גדול ממעשה, משום שמביא לידי מעשה את הרבים שלומדים ממנו.

משמע מדבריו שר"ת מודה לרש"י שמעשה עדיף על לימוד, משום שתכלית הלימוד הוא להגיע לידי מעשה, ולכן מעשה שלו עדיף וגדול מלימוד שלו, אך כאשר הוא מלמד את האחרים עדיף הדבר על מעשה שלו, שהרי לימוד זה שמלמד את האחרים עתיד להביא להרבה מעשים של האנשים שלומדים ממנו, ולכן עדיף לימוד זה (לאחרים) על פני לימוד שלו. יוצא שלדעת ר"ת עפ"י הסבר זה, המעשה הפרטי עדיף מהתלמוד, אך ללמד תורה לאחרים עדיף מהמעשה.

2. פירוש השל"ה בשבועות:

רק 'בלאגמורי' התלמוד עדיף מהמעשה, משום שיש ב'לאגמורי' שני עניינים: תלמוד ומעשה, דהיינו: הדברי תורה שלומד, והמעשה הטוב שמלמד לחברו, והמלמד תורה כאילו ילדו - וזה ביאור "תלמוד מביא לידי מעשה" לפי המסקנא, כלומר: שבתלמוד זה יש בו מעשה גם כן... (ד"ה "כבר נתבאר")

משמע שלדעת ר"ת המלמד לאחרים עדיף על המעשה שלו עצמו, משום שבלומד תורה לחברו יש בידו:

⁵ וכך פירש המהרש"א בקידושין: "והא דקאמר הכא דתלמוד מביא לידי מעשה - היינו דווקא בלימוד לאחריני".

- 1) **התלמוד** שהוא עוסק בו בשעה שמלמד לחברו.
- 2) **המעשה** שעושה, משום שהמלמד תורה לחברו הרי זה משלים לו את נפשו, וכאילו "עשאו", ודומה שהוא שותף במציאותו, ואין מעשה כעושה נפשות. בניגוד למעשה שיש בו רק פעולה טובה אחת - עשיה.

ג. שיטת השאלות:

בעל השאלות מציג את צדדי הספק ומסביר את המקרה של ר' יוחנן בצורה שונה - דבר שמובילו לפרש הסוגיה באופן אחר, וז"ל:

...תלמוד ומעשה, אי זה מהן קודם:

מעשה עדיף - דתלמוד גופיה משום מעשה הוא דאתא, דתנן: "לא המדרש הוא העיקר אלא המעשה", או דילמא תלמוד עדיף - דאי לאו תלמוד לא ידע למיעבד מעשה, ואם תמצא לומר תלמוד עדיף - תלמוד דאחרים ומעשה דידיה אי זה מהן קודם!...

ת"ש כבר היה ר' טרפון וזקנין מסובין בעליית בית נתזה בלוד...

אשכחן תלמוד תלמוד דידיה קודם למעשה דידיה, מעשה דידיה ותלמוד דאחרים מאי?

ת"ש דאמר רבה בר בר חנה: זימנא חדא הוה אזלינן בתריה דר' יוחנן. כי הוה נפיק מבית הכסא, הוה שיילינן ליה שמעתא ולא אמר לן עד דמשה ידיה ומנח תפילין והדר ואמר לן. - אלמא מעשה דידיה קודם לתלמוד

דאחרים. (שאלות לפרשת לך לך, שאילתא ז, ד"ה "כרם צרידי")⁶

לשיטה זו: תלמוד שלו עדיף ממעשה שלו, או משום שהתלמוד שתיהן בו, שהוא בעצמו מצווה, ומביא לידי מעשה (עפ"י הריטב"א), או משום שלא התלמוד לא יידע מה לעשות (עפ"י השאלות). אך מעשה שלו עדיף מתלמוד של אחרים, ולכן ר' יוחנן קודם הניח תפילין ורק אח"כ לימד תורה.

אך קשה הדבר - מדוע מעשה שלו יהיה עדיף על-פני לימוד לרבים, הרי בשעה שמלמד אחרים לומד בעצמו גם כן⁷ (והרי לימוד שלו עדיף ממעשה שלו!), ועוד, שמלמד אחרים הרי מתקיים תלמודו בידו ומביאו לידי מעשה⁸, ועוד, מה הראיה מר' יוחנן שהיה מניח תפילין קודם, הרי גם

⁶ מופיע גם בקצרה בתוס' בבבא קמא, דף יז ע"א, ד"ה "והאמר מר". וכן משמע דעת הריטב"א בקידושין, דף מ ע"ב, ד"ה "נענה ר' עקיבא".

⁷ כך הקשה הנצי"ב ב"העמק שאלה" על שאילתא זו, וכך פירש שם.

⁸ כדברי ר' אלעזר בעירובין, דף נד ע"א: "ואמר ר' אלעזר מאי דכתיב: "לחיו כערוגת הבושם"? אם משים אדם עצמו כערוגה זו שהכל דשין בה, וכבושם זה שהכל מתבשמן בה, תלמודו מתקיים, ואם לאו - אין תלמודו מתקיים".

אם היה לומד לעצמו, בעל כרחו היה צריך להניח תפילין, שהרי זו מצווה שאי אפשר לעשות ע"י אחרים, ובזה לא שייך תלמוד גדול, כדאיתא במועד קטן⁹.

הנצי"ב¹⁰ מפרש את המסקנא בצורה שונה: שהספק היה מה עדיף מעשה שלו או לימוד תורה של אחרים, **שלומדים בפני עצמן** (ולא שמישהו מלמדם, ולכן לדעתו התירוץ של הגמרא הוא: "לא קשיא הא דידיה הא דאחרים" ולא: "הא למיגמר הא לאגמוריי"). מוכיחים מהמעשה של ר' יוחנן **שמעשה שלו עדיף מתלמוד תורה של אחרים**.

וכך היה המעשה:

תלמיד ר' יוחנן היו לומדים בפני עצמם, והיה להם דבר שלא הבינו בלימודם, ושלחו את רבה לר' יוחנן לברר את הדבר (והם בינתיים המתינו עד שיחזור רבה ויפתור להם את הבעיה). כשבא ר' יוחנן מבית הכסא לא חש למהר להשיב לרבה ולהעמידו על בוריו כדי שימהר להשיב לתלמידים והניח ר' יוחנן תפילין קודם ורק אח"כ השיב לו את התשובה - מכאן משמע שמצווה שלו עדיפה על לימוד תורה של אחרים (שלומדים בפני עצמם). ומשום תלמוד תורה שלו שהשיב לרבה לא שייך לדחות את הנחת התפילין כיוון שסוף סוף בעל כרחו יפסיק מלימודו כדי להניח תפילין באותו יום - יותר טוב להניח תפילין תחילה וללמוד תורה עם התפילין - ויתקיימו שניהם בידו.

משמע מהסבר זה של הנצי"ב שמעשה שלו עדיף על פני לימודם של הרבים בפני עצמן, אך ודאי שללמד אחרים עדיף ממעשה שלו.

ד. שיטת הרמב"ם:

כתב הרמב"ם בהל' תלמוד תורה¹¹:

איך לך מצווה בכל המצוות כולן שהיא שקולה כנגד תלמוד תורה, אלא תלמוד תורה כנגד כל המצוות כולן, שתלמוד מביא לידי מעשה. לפיכך התלמוד קודם למעשה בכל מקום. (פרק ג הלכה א)

כשמתבוננים בהלכה זו היטב אנו שמים לב שהרמב"ם צירף שני מקורות יחד: את המשנה בתחילת מסכת פאה¹² (פרק א משנה א), ואת הגמרא במסכת קידושין¹³ (דף מע"ב). אך הרמב"ם נוקט נוסח שונה מן הנוסח בגמרא בקידושין, שם כתוב:

⁹ מועד קטן, דף ט ע"ב: "כתיב 'יקרה היא מפנינים וכל חפצין לא ישוו בה', הא חפצי שמים - ישוו בה, וכתיב: 'כל חפצים לא ישוו בה' - דאפילו חפצי שמים לא ישוו בה? כאן במצווה שאפשר לעשותה ע"י אחרים, כאן במצווה שאי-אפשר לעשותה ע"י אחרים". ופירש רש"י שם: "חפצי אדם ישוו בה" כלומר: שאם יש לך לעסוק במצווה, תבטל תלמוד תורה ועסוק במצווה (=במצווה שא"א לעשותה ע"י אחרים). "דאפילו חפצי שמים לא" - שמבטל מצווה ועוסק בתלמוד תורה (=במצווה שאפשר לעשותה ע"י אחרים).

¹⁰ לרב נפתלי צבי ברלין.

¹¹ בשיטה זו התבססתי על מאמרו של הרב קורצוויל - תלמוד ומעשה, המופיע בספר היובל לשיבת קרני שומרון.

וכבר היה רבי טרפון וזקנים מסובין בעלית בית נתזה בלוד, נשאלה שאלה זו בפניהם, תלמוד גדול או מעשה גדול?... נענו כולם ואמרו: תלמוד גדול, שהתלמוד מביא לידי מעשה.

הרמב"ם משנה ומעדיף לנקוט את הנוסח "קודם", שמקורו בירושלמי בחגיגה: ר' יהודה כשהיה רואה את המת ואת הכלה מתקלסין היה נותן עינו בתלמידים, ואומר: המעשה קודם לתלמוד, נמנו בעליית בית ארים: התלמוד קודם למעשה... (פרק א הלכה ז)

מדוע מעדיף הרמב"ם נוסח זה?

כשמתבוננים בפירוש הרמב"ם למשנה במסכת פאה, כותב הוא: ...וכשנחקר זאת תמצא תלמוד תורה שקול כנגד כולם, כי בתלמוד תורה יידע האדם את כל זה מה שביארנו בהקדמה, שהתלמוד מביא לידי מעשה.

וכנראה רומז הרמב"ם לדבריו בהקדמה לפירוש המשנה, ששם, כותב הוא: וכן אם יהיה האדם עובד ופרוש, מרחיק ההנאות לבד ממה שבו קיום הגוף, נוהג המנהגים הטבעיים כולם ביושר המזג - כבר קנה המידות הטובות כולן, אלא שאין חכמה לו - הרי זה גם כן חוסר השלמות, אבל הוא יותר שלם מן הראשון, לפי שפעלו זה אינו על דרך אמת וידיעה ברורה, ולפיכך אומרים החכמים עליהם השלום: "אין בור ירא חטא", כמו שביארנו. ומי שאומר על עם הארץ שהוא חסיד - הריהו מכזיב החכמים, אשר פסקו בזה באופן נחרץ, ומכזיב השכל גם-כן. ועל-כן תמצא הציווי בכל התורה: "ולמדתם" ואח"כ "לעשותם" - החכמה קודם המעשה, לפי שבחכמה יגיע אל המעשה, והמעשה לא יביא אל החכמה. וזה הוא אמרם עליהם השלום: שהתלמוד מביא לידי

מעשה - (הקדמות הרמב"ם, הוצאת מעלות, עמוד נח)

כמו כן ראוי לציין שגם בטור נקט את לשון הרמב"ם וכתב:

ואין לך מצוה בכל המצות כולן שהיא שקולה כנגד תלמוד תורה, אלא תלמוד תורה כנגד כל המצות כולן, שהתלמוד מביא לידי מעשה, לפיכך התלמוד קודם למעשה בכל מקום... (נייד, סימן רמו סעיף יח)

ופירש שם הב"ח שהיה קשה לטור מה נפקא מינה אם תלמוד גדול או מעשה גדול, ולפיכך סבר הטור שנפקא מינה, שאם היו לפניו עשיית מצווה ותלמוד תורה: אם אפשר למצווה להיעשות ע"י אחרים - לא יפסיק תלמודו, דתלמוד גדול שמביא לידי מעשה, ואם לא יכולה המצווה להיעשות ע"י אחרים - יעשה המצווה ויחזור לתורתו, ומנמק דבריו כך:

דבהא לא פליגי, דפשיטא דהמעשה גדול, שהרי התלמוד לא בא אלא להביאו לידי מעשה, אלא בעל כרחך שאין התלמוד גדול - אלא להיכא דאפשר להיעשות ע"י אחרים... וזהו שכתב "לפיכך התלמוד קודם למעשה בכל מקום", כלומר: קודמת לכל המצוות - כשאפשר להיעשות ע"י אחרים... (ב"ח,

סימן רמו, ד"ה "לפיכך התלמוד קודם למעשה")

משמע מכל זה, שלדעת הרמב"ם אין הלימוד גדול באופן ערכי מן המעשה, אלא הוא קודם לו מבחינה פרקטית (ורוחנית), שהרי לדעתו אי-אפשר לקיים את המצוות בשלמותן ולהיות עובד ה' בשלמות, ללא לימוד החכמה וידיעתה בצורה ברורה ויסודית. ולכן צריך לומר שהרמב"ם מפרש את הסוגיה (בקיודשין, ובבבא קמא) כדעת רש"י ע"פ הסבר הפני יהושע, או כדעת השאילתות.

סיכום השיטות

- **שיטת רש"י:**
ע"פ רבינו ישעיה¹²: לאדם המתחיל בלימודו - התלמוד גדול, משום שמביאו לידי מעשה בעתיד. לאדם בסוף ימיו - המעשה גדול, משום שהמעשה הוא התכלית של הלימוד. ע"פ הפני יהושע: השכר והשבח של המעשה גדול מן הלימוד, משום שעיקר תכלית לימוד התורה הוא לקיים המצוות, אך יש להקדים את הלימוד למעשה, משום שע"י הלימוד יגיע לידי מעשה, ונמצאו שניהם בידו - הלימוד והמעשה.
- **שיטת ר"ת:**
קיום מצוות של האדם עצמו עדיף על לימודו, אך אם מלמד אחרים תורה - עדיף הוא על קיום מצוות (של עצמו). בהסבר טעמו מצאנו שתי דיעות:
 1. הטעם לפי המהרש"א: מעשה עדיף על לימוד (שלו), משום שתכלית הלימוד הוא להגיע לידי מעשה (כדעת רש"י), אך כאשר מלמד אחרים עדיף הדבר על מעשה שלו, משום שע"י כך שמלמד אותם יבואו האנשים לקיים מצוות רבות (בזכות לימודו), ולכן עדיף לימודו לאחרים מקיום מצוות שלו.
 2. הטעם לפי השל"ה: מעשה (שלו) עדיף על לימוד (שלו), משום שתכלית הלימוד הוא להגיע לידי מעשה, אך המלמד לאחרים עדיף ממעשה שלו, משום שכשמלמד תורה לחברו משלים לו את נפשו, ולכן עדיף לימוד לאחרים.
- **שיטת השאילתות:** תלמוד שלו עדיף ממעשה שלו, משום שללא התלמוד לא ידע מה עליו לעשות¹³, אך מעשה שלו עדיף מתלמוד של אחרים. לדעת הנצי"ב בהעמק שאלה, כוונת בעל השאילתות היא: שמעשה שלו עדיף מלימוד תורה של רבים (שכל אחד לומד בפני עצמו), אך ללמד אחרים עדיף ממעשה שלו.
- **שיטת הרמב"ם¹⁴:** המעשה עדיף וגדול מן הלימוד, אך לא ניתן לקיים את המצוות בשלמותן ולהיות עובד ה' שלם ללא לימוד יסודי קודם.

¹² וכן דעת ה"ש מפרשים" בתוספות קידושין, דף מ ע"ב, ד"ה "תלמוד גדול".

¹³ ולדעת הריטב"א הטעם הוא: משום שהתלמוד כולל שני דברים: הוא בעצמו מעשה מצווה, והוא מביאו לידי מעשה.

¹⁴ ע"פ דבריו בהקדמה לפירוש המשנה, וע"פ דברי הב"ח בסימן ר משנה ו.

היו לפנינו עשיית מצווה ותלמוד תורה - מה יעשה?

א. המצווה יכולה להיעשות ע"י אחרים:

בשאלה זו הסתפקו ב"ירושלמי" במסכת חגיגה:

ר' יהודה, כשהיה רואה את המת ואת הכלה מתקלסין, היה נותן עיניו בתלמידים ואומר: המעשה קודם לתלמוד. נמנו בעליית בית ארים: התלמוד קודם למעשה... רבנן דקיסרין אמרין: הדא דאת אמר, בשיש שם מי שיעשה, אבל אין שם מי שיעשה - המעשה קודם לתלמוד. (פרק א הלכה ז)

מסקנת "הירושלמי" בשאלה זו היא:

כשאין אחרים שיעשו את המעשה - יבטל מלמודו ויעשה את המלאכה. אך כשיש מישהו אחר שיכול לעשות את המעשה - ילמד תורה.

וכך גם מסקנת "הבבלי" במסכת מועד-קטן:

הדר יתבי וקא מבעי להו, כתיב: "יקרה היא מפנינים וכל חפצך לא ישו בה" - הא חפצי שמיים ישו בה, וכתב: "כל חפצים לא ישו בה" - דאפילו חפצי שמיים לא ישו בה? כאן במצווה שאפשר לעשותה ע"י אחרים, כאן במצווה שאי-אפשר לעשותה ע"י אחרים. (דף ט ע"ב)

ופירש רש"י שם:

"חפצי שמיים ישו בה" - כלומר: שאם יש לך לעסוק במצווה, תבטל תלמוד תורה ועסוק במצווה.

"דאפילו חפצי שמיים לא" - דמבטל מצווה, ועוסק בתלמוד תורה.

יוצא מכך שהתשובה לשאלה זו לפי הסוגיות ב"בבלי" וב"ירושלמי" היא, שאם אין מישהו אחר שיעשה את המצווה - יעסוק בתלמוד תורה.

וכן פסק השו"ע ביורה-דעה¹⁵:

תלמוד תורה שקול כנגד כל המצוות, היו לפנינו עשיית מצווה ותלמוד תורה: אם אפשר למצווה להיעשות ע"י אחרים - לא יפסיק תלמודו,

ואם לאו - יעשה המצווה ויחזור לתורתו. (סימן רמו סעיף יח)

ב. מצווה עוברת:

והוסיף המאירי¹⁶ תנאי נוסף:

¹⁵ וכן פסק הרמב"ם בהלכות תלמוד-תורה, פרק ג הלכה ד.

¹⁶ ומתבסס הוא על הגמרא במסכת כתובות, דף יז ע"א, "מבטלין ת"ת להוצאת המת ולהכנסת כלה... בד"א, כשאין עמו כל צרכו, אבל יש עמו כל צרכו - אין מבטלין", המדברת במצוות עוברות. וכן דעת תוס' ר"י הזקן בקידושין, דף מ ע"ב.

מי שיש עליו מצווה ותלמוד תורה: אם היא מצווה עוברת - יקדים למצווה ואח"כ לתלמוד. ואם היא מצווה שאינה עוברת: אם הוא צריך ללמוד - יקדים לתלמוד, שהתלמוד מייפה את המעשה ומשלימו, והמצווה מהודרת יותר כשיוצאת מפי היודע עניינה. ואם הוא מאותם היודעים ואינו צריך ללמוד, אע"פ שרוצה ללמד אחרים - אינו דוחה את המצווה בשביל לימוד אחרים. (בבא

קמא, דף יז ע"א)

משמע מהמאירי, **שבמצווה עוברת** - יעשה המצווה ואח"כ ימשיך בלימודו, **ובמצווה שאינה עוברת**, אם צריך הוא עדיין ללמוד - ילמד תורה ואח"כ יעשה המצווה.

המסקנה מדברינו¹⁷:

במצווה עוברת שאינה יכולה להיעשות ע"י אחרים - יעשה תחילה המצווה ואח"כ יחזור לתלמודו¹⁸.

ואם יכולה היא להיעשות ע"י אחרים - לא יפסיק תלמודו.

ובמצווה שאינה עוברת, אם צריך הוא עדיין ללמוד - ימשיך בלימודו, ורק אח"כ יעשה המצווה.

"תלמוד גדול, שמביא לידי מעשה" - באיזה לימוד מדובר?

משיטות הראשונים בסוגייתנו, ומפשט הגמ' "תלמוד גדול, שמביא לידי מעשה" (קידושין, דף מ ע"ב), משמע שהלימוד עליו אנו מדברים הוא דוקא לימוד שיביא את האדם לידי קיום מצוות, ומשום שהוא מכין ומכשיר למצוות - גדול הוא, ועדיף הוא על-פני המעשה, ודוקא בלימוד כזה מסתפקים אנו מה קודם ועדיף - לימוד התורה או עשיית המצווה. אולם, בהתבוננות ב"אחרונים" מוצאים אנו ביאור "שונה" למשפט: "תלמוד גדול, שמביא לידי מעשה":

שו"ע הרב בהלכות תלמוד תורה:

¹⁷ ואין רצוני לדון כאן מצד דין "העוסק במצווה פטור מן המצווה", משום שמן הפוסקים משמע שאין דין זה שייך במצוות תלמוד תורה. ועיין במאירי במועד קטן, דף ט ע"א, ד"ה "אע"פ שאמרו", ובברכי יוסף או"ח, סימן לח, ד"ה "ואפשר דהרי"ף והרא"ש".

¹⁸ וכתב הרב משה שטרנבוך בשו"ת תשובות והנהגות, חלק ג, סימן רעד: "מי ששקוע בלימוד וצריך להפסיק מלימודו (ע"מ לקיים המצווה) וזה מפריע ללימודו לא רק באותו זמן שמקיים המצווה, אלא גם אח"כ (ועל-כן צריך להתחשב גם בתלמוד תורה שאח"כ שעלול להינזק מכך) - בכה"ג ת"ת קודם, משום שע"י כך יהיה התלמוד תורה שלו רופף אח"כ", אך כל זה אמור לעניין מצוות כיבוד אב ואם (ואם אביו חולה ואין מי שימשכנו ואין אפשרות למצוא משרת - ע"כ מוכרח לעזוב לימודו, וישתדל לצמצם כפי הצורך לבד ולא יאבד עול תורה), ויש לעיין אם דין זה שייך אף בשאר מצוות.

היה לפניו עשיית מצווה ותלמוד תורה, אם אפשר למצווה להיעשות ע"י אחרים - לא יפסיק תלמודו, ואפילו עוסק בקדשים וטהרות שאין נוהגים עכשיו במעשה, מ"מ מצוות עשה של ת"ת מצד עצמה היא גם כן גדולה משאר מצוות, רק שאינה שקולה כנגד כל המצוות כולן אלא משום שהתלמוד מביא לידי מעשה כולם, שבלעדו א"א לקיימן כהלכתן, ואם א"א למצווה להיעשות ע"י אחרים... - יפסיק תלמודו ויעשה המצווה ויחזור לתלמודו. (פרק ד הלכה א)

משמע מדבריו שאפילו לימוד שלא מביא לידי קיום מצוות (כגון קדשים וטהרות) גדול מקיום המצוות, כשיכולה המצווה להיעשות ע"י אחרים.

המהר"ל מפראג בנתיב התורה :

...כבר אמרו "גדול ת"ת שמביא לידי מעשה", ואין הפירוש כמו שמבינים כי כאשר לומד תורה ידע אח"כ לקיים התורה ע"י שלמד התורה, וזה אינו - כי בשביל כך אין גדול התורה, אבל הפירוש הוא : כי התורה היא פועלת שיצאו המעשים לפועל, כי כל שכל הוא שפועל בגשמי ולכך התורה שהיא שכלית פועלת באדם הגשמי שיצאו המצוות שבתורה לפועל. ומפני שהתורה היא עלה ופועל מעשה המצוות, בשביל כך אמר גדול ת"ת שמביא לידי מעשה, כי התורה היא עלה פועלת, וידוע כי העלה גדול מן אשר הוא עלול. (עמוד כה)

משמע, שמשום שהתורה היא עלה למעשה המצוות והיא הגורמת שיצאו המעשים לפועל, גדולה היא מהם, כמו האב שהוא סיבת בנו ומביאו לעולם - גדול ממנו, כך גם התלמוד שמביא לידי מעשה - גדול הוא ממנו, שהרי הוא סיבת המעשה והמעשה נולד ממנו.

וכן דעת הרב קוק :

תלמוד תורה, אע"פ שהוא מביא לידי מעשה המצוות כולן - מ"מ חלילה לומר, שערכה של תורה איננו כי אם הכשר למעשה המצוות. אבל היא עליונה וחשובה בקדושתה בפני עצמה, עד שאפילו כשלומדין מה שאי-אפשר לקיים כלל - אין שיעור למעלת הלימוד ההוא, ועוד הוא גדול באיזה פנים מן הלימוד שאפשר לקיימו במעשה, שהרי זה נחשב ג"כ עשייה כדאמרינן "כל העוסק בתורת חטאת - כאילו הקריב חטאת, וכל העוסק בתורת אשם - כאילו הקריב אשם" (מנחות, דף קי ע"ב).

ואין שיעור למעלת התורה של הלימוד בדברים שאין להם שום יחס לעניינים מעשיים, כי היא בעצמה עליונה מכל, אלא שבכלל גודל מעלתה כלולה גם מעלה זו שהיא מביאה לידי מעשה. (נישבת הארץ, מהדורת לונדון, הקדמה, פרק טו)

יוצא מדברי המהר"ל מפראג ובעקבותיו הרב קוק שהלימוד כשלעצמו חשוב יותר מהמעשה, משום שמלבד היותו אמצעי המביא לידי מעשה, הלימוד הוא מהלך רוחני שלם המעצב את כל שיעור קומתו של האדם, ומקרר אותו אל בוראו, וכמובן בא הדבר לידי ביטוי במעשים¹⁹.

נספח: "זכות קדימה - ללימוד ההלכה!"

אע"פ שלדעת "האחרונים" (בעל התניא (תנ"י), המהר"ל והרב קוק) אף לימוד שאינו מביא לידי מעשה קודם לעשיית מצווה, כשיכולה היא להיעשות ע"י אחרים, מוצאים אנו ב"פוסקים" דחיפה וזירוז ללימוד ההלכות המעשיות תחילה, לפני שבא האדם ללמוד כל לימוד אחר. ובקיצור, דברים ברורים ופשוטים על כך שיש לתת "זכות קדימה" ללימוד ההלכות המעשיות:

ונתבונן כעת בדבריהם:

שו"ע הרב בהלכות תלמוד תורה²⁰:

צריך שיהיה כל לימודו בלימוד המביא לידי מעשה, שהן הלכות הצריכות לכל אדם לידע אותן לקיים המצוות כהלכתן. וליזהר מליכשל האיסורים חס ושלום, והם דברים שאי אפשר לשאול תמיד לחכם המורה שבעיר, או שלא היה יודע לשאול ולהסתפק בהם כלל אם לא ילמדם תחילה. דהיינו: רוב אורח-חיים (כמעט כולו), ומיעוט יורה דעה ומעט באבן העזר וחושן משפט - כל הלכה ברורה בטעמה, מהתלמוד ומפרשיו כמו הרא"ש או הבית-יוסף לפחות, ולחזור עליהן לעולם. וגם מי שדעתו יפה, שיוכל ללמוד ולזכור כל התורה שבע"פ - יש לו ללמוד ולחזור תחילה הלכות הללו הצריכות למעשה, כי יש להן דין קדימה על כל שאר ההלכות שאין צריך למעשה כל-כך... (פרק ב

הלכה ט)

ונראה לי שהדברים מדברים בעד עצמם!

ונציין גם את דברי "החפץ חיים" בהקדמתו לספרו "המשנה ברורה":

והנה אף שלימוד התורה הוא שכל מה שאדם למד, אפילו בקדשים וטהרות, הוא מקיים מצוות עשה דתלמוד תורה - מ"מ עיקר לימוד האדם צריך להיות בלימוד המביא לידי מעשה. ועל כן אמרו חכמינו ז"ל: "אוהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב" - אוהב ה' שערים המצויינים בהלכה יותר מבתי כנסיות ובתי מדרשות שביעקב... (ברכות ח)

¹⁹ וכך כתב הרב אבינר בספרו "שלהבתיה" עמוד 152.

²⁰ הלכה זו עוסקת אמנם באדם שידוע בעצמו שהוא שכהן גדול בטבעו ותולדתו, ואף אם יחזור על לימודו פעמים רבות לא יזכור את מה שלמד, רק זמן קצר ואח"כ ישכחו. אך נראה לי שניתן ללמוד מדברים אלו הדרכה כללית לכל אדם (וכן משמע בהמשך ההלכה).

והנה לפי זה נראה בעליל דחלק אורח חיים הוא היותר מוקדם ללמוד לכל, אף שכל ארבעת חלקי השו"ע הם נצרכים למעשה - מ"מ חלק זה הוא מוקדם לכל, כי ידיעתו הוא הכרחי בכל יום מימי חייו לקיום התורה, ובלעדו לא ירים איש הישראלי את ידו ואת רגלו. ונוכל לומר שזהו כוונת הכתוב "ושמרתם את חוקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם", כי שמירה - זה המשנה, ומה ילמד האדם מתחילה?
 "אשר יעשה" וגו' - היינו: הלימודים הנוגעים למעשה בכל יום מימי חייו.

ונסיים בדבריו החדים והנוקבים של **הרב עובדיה יוסף**:

ודעת לנבון נקל שתכלית הלימוד ועיקרו הוא כדי לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, להלכה ולמעשה. וכמ"ש חז"ל "תלמוד גדול, שהתלמוד מביא לידי מעשה" (קידושין, דף מ ע"ב). **ולכן עיקר הלימוד צריך להיות בענייני או"ח ויו"ד הנוהגים למעשה גם בזמן הזה**, כדי שידע לקיים המצוות כהלכתן, וגם להמנע מלהכשל באיסורי תורה ואיסורים דרבנן.

ולא כמו שנוהגים מקצת ת"ח בישיבות מסויימות, שעוסקים בכל זמנם בפלפול בסדר קדשים וטהרות שאינם נוהגים כלל בזמן הזה, אלא הלכתא למשיחא, שהיא בבחינת דרוש וקבל שכר (כמבואר בזבחים מה:), ואילו בעניינים הנוהגים בזמן הזה אין להם חלק ונחלה, ואינם בקיאים אפילו בהלכות שבת ובהלכות תפילה וברכות (גם בעניינים הנוהגים באופן תמידי), ופעמים רבות שנשלים גם בדברים הידועים אפילו לבעלי בתים הקובעים עתים לתורה באו"ח ויו"ד. וכבר צווחו על כך קמאי דקמאי: "ברכת מזונא לא גמרנן, אתנווי מתניתין?" (ברכות, דף מט ע"א) ונודע מה שכתב הגאון רבינו יהונתן איבשיץ זצ"ל בספר יערות דבש, שכל מי שאינו לומד הלכות שבת על בורין, וחוזר עליהן לפחות פעמיים שלוש - לא יוכל להמלט מחילול שבת בשוגג, הן במלאכות דאורייתא והן באיסורי שבות דרבנן.

והביאו הגאון מהר"י מליסא בסידור דרך החיים (דף קמח עמוד ב, ד"ה "קצת רברבי"), וכתב על זה: ועל זה דוו כל הדווים שכמה ת"ח מופלגים בתורה עוסקים בפלפול וחריופות, ואילו בהלכות שבת אינם בקיאים, ובאים לידי ספק חילול שבת, אוי לנו מיום הדין אוי לנו מיום התוכחה", ע"כ. והן אמת שעל-כל ת"ח ללמוד גם בסדר קדשים וטהרות... אולם כל זה לאחר שהשלים חובתו בידיעת ובבקיאות הדינים הנצרכין להלכה ולמעשה... "יביע אומר", הקדמה, אות ט)

סיכום

במאמר זה ביררנו את הדעות השונות בסוגיית "תלמוד גדול שמביא לידי מעשה" (הסוגיה מופיעה בשני מקומות בש"ס, בקידושין (דף מ ע"ב), ובבבא-קמאי (דף יז ע"א)). בהמשך המאמר דנו בשאלה, מה יעשה אדם שעומדות לפניו שתי מצוות: תלמוד תורה וכנגדה עשיית מצווה. האם ילמד תורה או שמא יעשה את המצווה.

גדול תלמוד שהתלמוד מביא לידי מעשה • 227

בסוף המאמר ביררנו באיזה לימוד עוסקת סוגייתנו: האם דווקא בלימוד המביא לידי מעשה או אף בלימוד שאינו מביא לידי מעשה. וחתמנו בנספח המורה, שיש להקדים את לימוד ההלכות המעשיות ללימוד שאר ההלכות שאינן נצרכות למעשה כל-כך.